

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد علوم سیاسی

موضوع:

**نقش قدرتهای خارجی در وقوع انقلابهای رنگین
در آسیای مرکزی و قفقاز**

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر مصطفی ملکوتیان

استاد مشاور:

سرکار خانم دکتر الهه کولایی

نگارش:

علیرضا طاهری زاده

فهرست مطالب

طرح تحقیق ..... الف

چکیده 3

فصل اول :

- 4..... انقلاب های واقعی و رنگین ، بررسی و مقایسه
- 6..... - تعریف انقلاب از دیدگاه محققان این پدیده
- 8..... - نارضایتی عمیق از شرایط موجود
- 13..... - نقش رهبری و ساختار متشکل
- 16..... - گسترش ایدئولوژی های جدید و جایگزین
- 20..... - نقش توده ها
- 24..... - گسترش روحیه انقلابی
- 28..... - وجود عنصر خشونت توسط طرفین
- 31..... - تغییر در ساختار های رسمی ، اجتماعی ، فرهنگی ، سیاسی و اقتصادی
- 34..... - عقبه داربودن انقلاب ها
- 34..... - رهبران اصیل انقلاب ها
- 35..... - اصالت و اصیل و داخلی بودن انقلاب
- 36..... - تغییرات در قانون اساسی

فصل دوم:

انقلاب های رنگین در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز

- 37.....-انقلاب گل رز گرجستان
- 41..... - انقلاب نارنجی اوکراین
- 45..... - انقلاب لاله ای قرقیزستان
- 48..... - مؤلفه های مشترک در انقلاب های رنگین

فصل سوم

نقش عوامل داخلی در وقوع انقلاب های رنگین

- 52.....-عدم شکل گیری دولت ملت و به دنبال آن بحران مشارکت و هویت
- 54..... - رعایت نشدن معیارهای حقوق بشری
- 55..... - بحران مشروعیت و عدم گردش نخبگان
- 59..... - تمامیت ارضی

- 64..... مشکلات اقتصادی و فساد موجود در این جوامع
- 70..... وقوع تقلب انتخابات
- 71..... شکل گیری جنبش های اقتصادی و حضور دانشجویان و جوانان

فصل چهارم

نقش عوامل و علل خارجی در وقوع انقلاب های رنگی

- 78..... دلایل انتخاب منطقه
- 79..... نقش عوامل خارجی در انقلاب رنگی گرجستان
- 89..... نقش عوامل خارجی در انقلاب رنگی اوکراین
- 100..... نقش عوامل خارجی در انقلاب رنگی قرقیزستان

فصل پنجم

- 108..... انقلاب گرجستان
- 108..... تبعات و نتایج اولیه
- 110..... تبعات و نتایج برای روسیه
- 111..... تبعات و نتایج برای آمریکا
- 111..... فرجام و نتایج انقلاب رز
- 126..... انقلاب اوکراین
- 126..... تبعات و نتایج اولیه
- 129..... تبعات و نتایج برای آمریکا
- 130..... تبعات و نتایج برای روسیه
- 130..... فرجام و نتایج انقلاب نارنجی
- 138..... انقلاب قرقیزستان
- 138..... تبعات داخلی
- 139..... تبعات و نتایج برای آمریکا
- 141..... تبعات و نتایج برای روسیه
- 142..... فرجام و نتایج انقلاب لاله ای
- 148..... نتیجه گیری
- 150..... فهرست منابع

کلیات تحقیق

1- عنوان یا موضوع :

نقش عوامل بیرونی در وقوع انقلاب های رنگین در دهه اول قرن بیست و یکم در

آسیای مرکزی و قفقاز

2- بیان مسأله :

پس از فروپاشی اتحاد شوروی، اتفاقات رخ داده بعد از آن و همچنین اقدامات انجام گرفته برای ایجاد یک نظام تک قطبی و در کنار آن سخن گفتن از مفاهیمی چون نظم نوین جهانی، دهکده جهانی و نمونه های شبیه این موارد، اینگونه به ذهن متبادر می شود که همه این ها در جهت اهداف آمریکا برای قرار گرفتن در رأس قدرت جهانی و تبدیل شدن به تنها عامل تأثیرگذار در صحنه های سیاست بین الملل باشد. در همین راستا با پایان یافتن نظام کمونیستی و خلأ سیاسی امنیتی ایجاد شده در بسیاری مناطق بخصوص منطقه حساس و استراتژیک قفقاز، منطقه ای که سرشار از منابع انرژی است، آمریکا دست به یک سری اقدامات در جهت تغییرات در نظام های موجود در این منطقه به منظور دست یافتن به اهداف مرور شده بالا زد که در اصطلاح به انقلاب های رنگین یا مخملی مشهور شده است، تحرکاتی که نتیجه آن روی کار آمدن دولت های هم سو با غرب و آمریکا در کشورهای هدف بوده است. در مورد این حرکت ها تاکنون نوشته ها و آثاری به

رشته تحریر درآمده است ولی بیشتر آن‌ها مجموعه‌ای از شرایط و زمینه‌ها و عوامل وقوع آن‌ها را لیست کرده‌اند، که موارد کامل و جامعی نبودند. با توجه به حمایت‌های همه‌جانبه قدرت‌های خارجی (غربی) از این حرکت‌ها ما نیازمند بررسی دقیق‌تر این مسئله هستیم و در این پژوهش در پی ارزیابی میزان و نقش عامل بیگانه در زمینه‌سازی و وقوع و کمک به این حرکتها هستیم.

3- اهداف پژوهش: اهداف اصلی، فرعی، نظری و کاربردی:

با توجه به تازه بودن این وقایع و عدم وجود چارچوب نظری مشخص درباره این رخدادها هدف اصلی این تحقیق دستیابی به نتایج نظری و بنیادی علمی در رابطه با این وقایع و ابعاد گوناگون آن بوده است.

هدف فرعی این تحقیق نیز شناخت این پدیده جدید رخ داده در دنیای معاصر است که شاید از طریق این تحقیق بتوانیم ابعاد و زوایای متفاوت و گوناگون این تحولات را بهتر بشناسیم.

از لحاظ کاربردی، این تحقیق می‌تواند در عالم سیاست و سیاست‌گذاری مورد توجه مسئولان و سیاست‌گذاران برای اقدامات مقتضی در عرصه‌های گوناگون باشد و در نتیجه، نتایج اینگونه تحقیقات بتوانند با عقلانیت بیشتری عمل کنند.

4- اهمیت و ضرورت پژوهش :

چون این اتفاقات، پدیده های جدید در دنیای معاصر و عرصه روابط بین الملل است و با توجه به بهره برداری غرب و در رأس آن آمریکا از این تحولات و همچنین اهمیت روزافزون این تحولات در مطالعات سیاسی، قسمتی است که ما نیز توجه بیشتری به این موضوع مبذول داشته با تحقیق و بررسی علمی و منطقی، ابعاد گوناگون این تحولات را شناخته، بررسی کنیم و بتوانیم از نتایج این بررسی ها در جهت تدوین سیاست های ملی و برآوردن منافع ملی استفاده نماییم.

5- نتیجه و کاربرد پژوهش :

نتایج این پژوهش می تواند در رسانه ها و بخصوص برنامه های سیاسی که اینگونه مسائل را مدنظر دارند و همچنین در مراکز تحقیقاتی و پژوهشی سیاسی که کار ویژه آنها بحث و بررسی اینگونه تحولات و کشف ابعاد پنهان و آشکار مسائل مهم سیاسی است، مورد استفاده قرار گیرد و از سوی دیگر و در بعدی کلان تر این تحقیق می تواند مورد توجه سازمان ها و دستگاه های کشوری از جمله وزارت امور خارجه و وزارت کشور و ... که توجه خاصی به این گونه موارد دارند قرار گیرد و به آنها جهت تبیین بهتر این پدیده ها یاری می رسانند.

6- سوابق یا پیشینه ادبیات موضوع :

با توجه به تازه بودن موضوع تحقیق به خصوص در ایران کار علمی چندانی درباره این موضوع صورت نگرفته و فقط تعداد معدودی مقاله و همچنین یک کتاب که بنام «افسانه انقلاب های رنگین» نگاشته شده است، کتاب فوق به صورت مجموعه مقالات است که به کوشش خانم دکتر کولایی در سال **1384** در **4** فصل جمع آوری شده است که فصل اول این کتاب تحت عنوان انقلاب گل سرخ است که در دو بخش: نگاهی به رویدادهای گرجستان و پیامدهای آن توسط حمیدرضا حافظی و بخش دوم آن تحلیل ژئوپلیتیکی تحولات گرجستان پس از **11** سپتامبر توسط بهرام امیر احمدیان، اشاره شده است. در فصل دوم این کتاب در بخش اول آن بررسی تحولات اوکراین و نتایج آن به قلم حمیدرضا حافظی و بخش دوم آن جدایی اوکراین از روسیه و چالش های پس از آن توسط الهه کولایی مدنظر قرار گرفته است. در فصل سوم تحت عنوان انقلاب لاله ای در دو بخش: بخش اول تحولات قرقیزستان و انقلاب لاله ای سید رسول موسوی و بخش دوم: ریشه رخدادهای مارس **2005** در قرقیزستان به قلم الهه کولایی است، در فصل چهارم به عنوان پیامدهای منطقی و جهانی: در بخش اول پیامدهای جهانی تحولات گرجستان، اوکراین و قرقیزستان به قلم دیروز مجتهدزاده و بخش دوم: پیامدهای منطقی و بین المللی حوادث گرجستان، اوکراین و قرقیزستان به قلم سعید لطیفیان است. در کنار این کتاب تعدادی مقاله نیز درباره این موضوع کار شده است که از

مهمترین آنها می توان به مقاله دکتر مصطفی ملکوتیان به عنوان انقلاب های رنگین در آسیای مرکزی و قفقاز و تمایز آنها از انقلاب های واقعی که در فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی در سال 1386 چاپ شده است، اما علیرغم ارزش بسیار بالای کارهای موجود آنگونه که مدنظر ما در این تحقیق است به این رخدادهای توجه نشده است و ما در این تحقیق مدنظر داریم ابعاد جدیدتری از این پدیده ها را مدنظر قرار داده و به صورت تخصصی تر به ابعاد گوناگون آن و به خصوص به نقش عوامل خارجی در آن توجه کنیم.

7- مبانی یا چارچوب نظری :

درباره اصل انقلاب با توجه به قدمت آن و سابقه طولانی آن نظریه های گوناگون و متفاوت وجود دارد اما در زمینه رخدادهای مدنظر ما چارچوب نظری بخصوصی وجود ندارد.

8- مفروضات :

از گزاره هایی که می توان به عنوان مفروضه در این تحقیق استفاده کرد به عوامل زیر می توان اشاره کرد :

- این تحولات پس از وقوع فروپاشی شوروی و از بین رفتن بلوک شرق رخ داده است.

- غرب و به رهبری آن آمریکا جهت تضعیف رقبا و اطمینان از آینده خود در راه اندازی این حرکت ها تلاش زیادی داشته اند.

- این رویدادهای در کشورهایی که دارای حکومتی ضعیف بوده و دارای مشروعیت پایینی بوده اند رخ داده است.

9- سؤالات اصلی و فرعی :

سؤال کلیدی در این تحقیق یافتن علت اصلی رخدادها می باشد یا به تعبیر دیگر سؤال اصلی این است که اصلی ترین عامل وقوع این حرکت ها و انقلاب های رنگین چه بوده است؟

اما در کنار این سؤال اصلی به سؤالات زیر می توان به چشم سؤالات فرعی نگریست :

1- آیا اساساً می شود نام چنین تحولاتی را انقلاب گذاشت؟

2- چرا بیشتر منطقه قفقاز و آسیای میانه هدف رخ دادن چنین تحولاتی قرار گرفته است؟

3- پیش زمینه ها و عوامل داخلی شکل گیری این تحولات چه بوده است؟

4- سرانجام و نهایت و فرجام این تحولات تاکنون چه بوده است؟

10- فرضیات اصلی، فرعی، رقیب و صفر :

فرضیه اصلی این تحقیق را می توان به صورت زیر بیان کرد :

با توجه به نقش احزاب، رسانه ها، شخصیت ها، *Ngo_s* و سازمان های سیاسی وابسته به آمریکا و اروپا در این حوادث و اسناد و مدارک موجود می توان به این نتیجه رسید که عامل اصلی این تحولات عنصر بیگانه به منظور دستیابی به اهداف مشخص در زمینه تأثیرگذاری بر مناسبات این منطقه بوده است، بدیهی است که این پژوهش نقش سایر عوامل مانند عوامل محیطی، منطقه ای و داخلی را نادیده نمی گیرد و توجهی شایسته به آن ها مبذول می دارد.

11- تعاریف مفاهیم اساسی پژوهش، نظری و عملیاتی :

مفاهیم اصلی این تحقیق و تعارف آنها به صورت زیر است :

- **انقلاب رنگین** : به مجموعه تحولاتی که به طور اخص در کشورهای عضو بلوک شرق پس از فروپاشی شوروی رخ داد و طی آن تغییرات سیاسی صورت گرفته و حکومت های طرفدار شوروی و روسیه جای خود را به حکومت های طرفدار غرب دارند.

- **عوامل بیرونی** : به سازمان های خارجی و کشورها و به طور کلی مجموعه عواملی که خارج از ساختارهای داخلی کشورهای هدف قرار داشته ولی نقش مؤثری در این رویدادها داشته اند.

- **قفقاز** : به مجموعه سه کشور غرب دریای خزر که شامل آذربایجان، گرجستان و ارمنستان است اطلاق می شود.

- آسیای مرکزی : به مجموعه پنج کشور موجود در شرق دریای خزر اطلاق می شود.

- $Ngos$: یا سازمان های مردم نهاد که به مجموعه سازمان هایی که غیر دولتی بوده و توسط اشخاص حقیقی و حقوقی مستقل از دولت ها شکل گرفته اند اطلاق می شود.

12- متغیرهای مستقل، وابسته و واسطه :

در این تحقیق می توان نقش عوامل بیرونی را به عنوان متغیر مستقل و وقوع انقلاب های رنگین در کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز را به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفت.

13- روش تحقیق کیفی یا کمی :

با توجه به موضوع تحقیق روش تحقیق مورد استفاده در جهت اجرای تحقیق به صورت کیفی خواهد بود و ما از روش تحقیق کمی استفاده نخواهیم کرد.

14- روش گردآوری داده ها پژوهش :

روش گردآوری داده ها در این تحقیق استفاده از روش کتابخانه ای خواهد بود که با مراجعه به کارهای مکتوب موجود در دست به گردآوری داده ها خواهیم زد.

15- ابزارهای پژوهش و روایی و پایایی آنها در بخش توصیف و استنباط داده ها :

ابزار اصلی پژوهش جهت انجام تحقیق بهره گیری از فیش های تحقیقی خواهد

بود.

16- فنون و نحوه تجزیه و تحلیل اطلاعات در بخش توصیف و استنباط داده ها :

روش تحقیق مورد استفاده ما در برخی موارد تحلیلی و در برخی موارد توصیفی است و در واقع به صورت ترکیبی از تحلیلی و توصیفی خواهد بود.

17- مشکلات و تنگناهای احتمالی طرح :

از عمده ترین مشکلات موجود بر سر راه انجام تحقیق کمبود منابع و بسنده است که انجام تحقیق را با مشکل روبرو می کند.

18- فصل بندی احتمال و اولیه پژوهش :

برای انجام تحقیق فصول زیر در نظر گرفته شده است :

- مقدمه - طرح تحقیق

- فصل اول : انقلاب های واقعی و انقلاب های رنگین

- فصل دوم : مروری بر انقلاب های رنگین در آسیای مرکزی و قفقاز

- فصل سوم : زمینه ها، علل و عوامل داخلی شکل گیری این پدیده ها

- فصل چهارم : بررسی و ارزیابی نقش مجموعه عوامل خارجی در وقوع این

پدیده

- فصل پنجم : تبعات و نتایج این پدیده در کشورهای هدف و منطقه

- فصل ششم : منابع و مآخذ

19- جدول زمانبندی و مراحل انجام کار به ماه :

زمان لازم برای انجام این تحقیق به صورت زیر خواهد بود :

- جمع آوری منابع و مطالعه کتابخانه ای 2/5 ماه

- تهیه پیش نویس اولیه 1 ماه

- تهیه نهایی پایان نامه 1 ماه

20- هزینه های پژوهش :

مجموع هزینه های فیش برداری، خرید کتاب های مربوطه، تایپ و صحافی پایان نامه حدوداً 5 میلیون ریال هزینه تقریبی دارد.

21- مهمترین منابع و مآخذ - فارسی و غیرفارسی :

الف - فارسی :

1- امیر احمدیان، بهرام (1384)، تحلیل ژئوپلیتیکی تحولات گرجستان پس از 11

سپتامبر، افسانه انقلاب های رنگین به کوشش الهه کولایی، تهران، انتشارات مؤسسه فرهنگی، مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر ایران.

2- حافظی، حمیدرضا، نگاهی به رویدادهای گرجستان و پیامدهای آن، بررسی

تحولات در اوکراین و نتایج آن به کوشش الهه کولایی، پیشین.

3- کولایی، الهه، جدایی از اوکراین از روسیه و چالش های بعد از آن، به کوشش

الهه کولایی.

4- ملکوتیان، مصطفی، انقلاب های رنگین در آسیای مرکزی و قفقاز و تمایز آنها

از انقلاب های واقعی، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دوره

37، شماره 4.

5- ملکوتیان، مصطفی، انقلاب از آغاز تا فرجام، مروری بر ویژگی های هفتگانه

مشترک انقلاب ها، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره 57.

6- موسوی، سید رسول، تحولات قرقیزستان و انقلاب لاله ای به کوشش الهه

کولایی، پیشین.

ب- خارجی و اینترنتی :

1- "Color Revolution". [www.wikipedia.org/wiki/en/color revolution](http://www.wikipedia.org/wiki/en/color%20revolution).

2- "Kyrgyzstan: Security Assistance" www.state.gov/t/pm/6447.htm.

3- "Secret Report of the U.S. Ambassador to Gyrgyzstan Republic.

M.Young"www.Cryptome.org/kyrgyz-secret.htm.

4- "Orange Revolution in Ukraine:.

www.en/wikipedia.org/wiki/orange-revolution.

5- Interview with Kiyas Moldokasymov of Kyrgyz National TV,

11/2005. www.state.gov/secretary/rm/2005/54670.htm.

6- "US Assistance to Kyrgyz Republic-Fiscal year 2005".

www.state.gov/p/eur/rls/fs/51369.htm.

7- Wirmo.Nano, "The Orange Revolution in Ukraine":

www.infoukes.com/orange-revolution.

چکیده

در این پژوهش در پی بررسی این سؤال بوده ایم که اصلی ترین عامل وقوع انقلاب رنگین چه بوده است؟ بدنبال یافتن پاسخ این سؤال، فرضیه ای که به عنوان فرضیه اصلی استفاده شده عبارت است از: عامل اصلی این تحولات عنصر بیگانه و خارجی به منظور دستیابی به اهداف مشخص در زمینه تأثیر گذاری بر مناسبات منطقه قفقاز و آسیای میانه بوده است. برای رسیدن به هدف تحقیق و روشن شدن ابعاد موضوع، فرضیه ها مورد آزمون قرار گرفت و تأیید شد. موضوعاتی که در این رساله مورد بررسی قرار گرفته عبارتند از:

- 1- بررسی مفهوم انقلاب و این که آیا انقلاب های رنگین، انقلاب های واقعی اند؟
- 2- بررسی موردی انقلاب های رنگین در سه کشور گرجستان، اوکراین و قرقیزستان
- 3- بررسی نقش عوامل داخلی در وقوع این پدیده ها
- 4- بررسی نقش عوامل خارجی در این پدیده ها
- 5- تبعات و نتایج و فرجام این پدیده ها

فصل اول

انقلاب رنگی یا مخملی نوعی تغییر و تحولات سیاسی بدون خشونت است که برای اولین بار در دوره ای 6 هفته ای از 17 نوامبر تا 29 دسامبر 1989 در چکسلواکی آغاز شد و بعدها به ترتیب در سال های 2000 در صربستان، 2003 در گرجستان، 2004 در اوکراین و 2005 در قرقیزستان ادامه یافت. وجه مشترک همه این پدیده ها این بوده است که در مناطقی از اروپای شرقی و آسیای مرکزی و قفقاز رخ داده است که زمانی در حیطه بلوک شرق و جهان کمونیسم به شمار می رفته است و طی این تحولات افرادی که کاملاً طرفدار غرب بوده اند به قدرت رسیده اند.

واژه انقلاب مخملی برای اولین بار توسط واسلاوهاول رئیس جمهور سابق چک که خود رهبری مخالفان دولت را بر عهده داشت استفاده شد و منظور او از استفاده از این واژه نشان دادن عدم استفاده از خشونت و زور از سوی دو طرف دعوا و مسالمت آمیز بودن تحولات و روند تغییرات در این کشور بوده است و استفاده از واژه انقلاب رنگی و گلی برای این تحولات بدین علت بوده است که در اکثر آنها یک رنگ یا گل به عنوان نماد مخالفان و معترضان بوده و جهت نشان دادن یکدستگی و وحدت مخالفان بوده است برای مثال در انقلاب اوکراین از رنگ نارنجی و در انقلاب گرجستان از گل رز (سرخ) استفاده می شد.

با اندکی تامل می توان گفت که پدیده انقلاب رنگی، پدیده ای جدید و مربوط به اواخر قرن 20 و اوایل قرن 21 است که با مولفه هایی نظیر نقش بارز تکنولوژی (مانند اینترنت، رسانه و...)، سازمان های بین المللی و NGOs، استفاده از سرمایه خارجی، نافرمانی های مدنی و... مشخص می شود که با معیارهای انقلاب های کلاسیک متفاوت است.

در واقع آنچه که در طی این دوره حدوداً 16 ساله در این کشورها رخ داد و عنوان انقلاب رنگی یا مخملی را به خود گرفت با انقلاب های واقعی و اصیل تفاوتی عظیم داشته و معیارهای انقلاب های واقعی و اصیل قابل اطلاق به این پدیده ها نبوده و نمی توان آنها را از لحاظ علمی با هم یکی دانست. به گونه ای که بعضی از نویسندگان آنها را رفرم یا کودتای دولتی یا بهره برداری وسیع از فناوری اطلاعات دانسته اند (ملکوتیان، 1386: 254)

انقلاب در لغت به معنی زیر و رو شدن یا پشت و رو شدن است و در آغاز از اصطلاحات علم اخترشناسی بود و در معنای چرخش دورانی افلاک و بازگشت ستارگان به جای اول به کار می رفت. فلاسفه انقلاب را اینگونه بیان می نمایند که ذات و ماهیت یک شی لزوماً عوض شده باشد و در نگاه جامعه شناسان هر گونه جنبش توده ای که به فرایندهای عمده اصلاح یا دگرگونی اجتماعی بینجامد انقلاب نامیده می شود. (ویکیپدیا)

در فرهنگ معین نیز انقلاب از نظر لغوی به معنای تغییر و تحول و برگشتگی و تبدل است و از بعد سیاسی نیز به معنای شورش عده ای برای واژگون کردن حکومت موجود و ایجاد حکومتی نو است.

در قرآن هم این کلمه را هر جا که به کار برده نه به مفهوم اصطلاحی رایج آن در امروز، ماده انقلاب، تقلیب، منقلب، ینقلب و امثال اینها در قرآن آمده است، از جمله آیه 144 سوره آل عمران. این آیه در جنگ احد در آن هنگام که شایعه شد رسول خدا کشته شده است و بدنبال آن عده زیادی از مسلمانان فرار کردند نازل شد، این آیه خطاب به مسلمانان می گوید محمد پیامبری بیش نیست که قبل از او هم پیامبران دیگری بودند یعنی هر پیامبری که آمده است مردن دارد، کشته شدن دارد و محمد برای شما از جانب خدا پیامی آورده است خدای او زنده است، اگر فرضاً بمیرد یا کشته شود آیا شما باید به عقب برگردید.

در اینجا حرکت اسلامی به تعبیر قرآن حرکت به جلو است و بازگشت این گروه از دین به معنی برگشت به عقب یا انقلاب است انقلاب در تعبیر قرآن یعنی رو در جهت پشت قرار گرفتن و پشت در جهت رو... انقلاب به معنی نوعی شدن است و در هر اصطلاحی لغوی، فلسفی، امری است از نوع فعل لازم (رشد)

در دیدگاه شهید مطهری نیز ((انقلاب عبارت است از طغیان و عصیان مردم یک ناحیه و یا یک سرزمین علیه یک نظام حاکم موجود برای ایجاد نظمی مطلوب. به بیانی دیگر، انقلاب از مقوله عصیان و طغیان است علیه وضع محاکم به منظور استقرار وضعی دیگر.

باین ترتیب معلوم می شود که ریشه هر انقلاب دو چیز است: یکی نارضایتی و خشم از وضع موجود و دیگر آرمان یک وضع مطلوب)). (ملکوتیان، 1380: 161-160)

تعریف انقلاب از دیدگاه محققان این پدیده:

هر یک از محققان بر اساس دیدگاه خود سعی در تبیین و توضیح این پدیده داشته اند که در اینجا به نظرات برخی از این محققان اشاره خواهیم کرد:

ساموئل ها نتینگتون:

« انقلاب یک دگرگونی سریع، بنیادی و خشونت آمیز داخلی در ارزش ها و اسطوره های مسلط بر یک جامعه، نهادهای سیاسی، ساختار اجتماعی، رهبری و فعالیت و سیاست های حکومت است (ساموئل ها نتینگتون، 1370: 256)

پتی عقیده دارد که « یک انقلاب کبیر، انقلابی است که در آن تجدید بنای نهاد دولت با این فرایند همراه است که یک اسطوره به عنوان راهنمای عمده انسجام بخش فرهنگ به جای اسطوره ای دیگر می نشیند (الوین استنفورد کوهن، 1385: 36)